

Õ P P E M A T E R J A L

Mark Twain

PRINTS JA KERJUS

ajalugu neljateistkümnes õppetunnis

Sisukord

Lavastusest	3
Kes on Mark Twain?	3
Kuidas lahutati meelt 16. sajandil?	3
Progerokist.....	4
Sõnastik.....	5
Tööleht 1: Õpilasi ettevalmistavad küsimused.....	6
Tööleht 2: Unistus paremast tulevikust	7
Tööleht 3: Hirmud ja pettused meie ümber	8
Tööleht 4: Kuidas on ajaloos inimese maailmataju muutunud?	9
Tööleht 5: Inimloomusest kirjanduses.....	10

Lavastusest

Kes on Mark Twain?

Samuel Langhorne Clemens (kirjanikunimega Mark Twain, 1835–1910) sündis Floridas Missouri osariigis. Tal oli kuus õde-venda ja suurema osa oma õnnelikust lapsepõlvest veetis ta Mississippijõe äärses Hannibali linnakeses. Isa surma järel (1847) pidas ta mitmeid ameteid. Kõigepealt töötas ta trükkalina ja oli vahepeal ka Mississippil lootsiks. Viimasest perioodist pärineb tema pseudonüüm, mis tähistas jõelaevadele sobivat kahe sülla sügavuse märki (ümardatult 4 meetrit). Ta osales Ameerika Ühendriikide kodusõjas ja töötas kullaotsijana Nevadas. Samuti on ta olnud eri maailmajagudes ajalehereporteriks. Tema kirjutiste stiil on humoorikas ja satiiriline. Oma esmase kuulsuse saavutas ta aastal 1865 jutukogumikuga „The Celebrated Jumping Frog of Calaveras County” („Calaverase kuulus hüppav konn“) ja juttude avalikel esitlemistel teenis ta rändhumoristi tiitli.

Ta on kirjutanud palju mälestusi ja reisiseiklusi, aga tema kuulsaimad teosed on „Tom Sawyeri seiklused“ (1876, e k 1923; 1954) ja „Huckleberry Finni seiklused“ (1884, e k 1954), kus mitte ainult St. Petersburgi linn, vaid ka tegelased ja situatsioonid on inspireeritud tema lapsepõlvest Mississippijõe äärses Hannibalis. Kuigi Twain ei kirjutanud tavapärasest mõttes ajaloolisi romaane, näitas ta oma ajastut alati kõikide vahendite kaudu kõverpeeglis. Selleks sobis ajalugu hästi. Näiteks romaanis „Jänki kuningas Arthuri õukonnas“ (1889, e k 1959) on keskmes ameeriklane, kes lööb pea ära ja meelemärkusele tulles avastab ennast kuningas Arthuri aegsest Britanniast aastal 528. Samasse ritta paigutub ka lastekirjanduse klassikasse kuuluv „Prints ja kerjus“ (1882, e k 1922; 1956), mis justkui räägib Henry VIII aegsest Inglismaast, aga tegelikult jutustab üldnimliku loo valskuse ja headuse, rikkuse ja vaesuse aegadeülesest vahekorrast.

Kuidas lahutati meelt 16. sajandil?

„Printsi ja kerjuse“ pealkirja teine pool tähistab 16. sajandi Inglismaa ühiskonna suurimat kihti – vaeseid. Kui mõelda vaeste toidulaua peale, siis 80% sellest moodustas alaväärtuslikust viljast leib. Seda muidugi juhul, kui toitu üldse jagus. Kuna rahvastik 16.–17. sajandil kasvas jõudsalt ja tarbimine suurenes, muutusid ka senised ühiskondlikud kokkulepped. Esiteks hakkas maa koonduma kogukonna asemel väheste rikkaste ehk maa-aadlike kätte ja tavalistel talupoegadel oli aina raskem elatist teenida. Teiseks kasvasid selle arvelt linnad, kuna sealsetesse tehastesse (nt söetööstusse) suundusid töötajad need, kes varem suutsid elatist teenida maal. See tähendas omakorda, et toidu- ja rendihinnad tõusid, raha vermiti pidevalt juurde ja selle väärtus langes. Ridamisi tehti vaestehoolekandeseadusi, mis ühelt poolt proovisid probleemi kõige nõrgemate toetamisega lahendada (rajati varjupaiku ja töömaju), teiselt poolt aga võisid kerjamise täielikult keelustada. See tähendas omakorda kuritegevuse kasvu, kuna rikkaste perekondade jõukus oli enamasti heldelt presenteeritud. Rajati ridamisi uhkeid hooneid, mis oma kauni fassaadi ja suurte akendega oli karjuvaks kontrastiks vaeste sünge igapäevaga.

Samas oli 16. sajand ka hariduse tõusu aeg. Kätesaadavaks muutus trükikunst (esimene Inglismaal trükitud raamat ilmus 1474), mis tähendas mitte ainult jumalasõna, vaid ka teadmiste laiemat levikut. Samuti rajati linnade juurde ülikoole ja uue maailma avastamisega (nt Christoph Kolumbuse reis 1492–1493) avardas ka inimeste üldine maailmataju. Muidugi igapäevases elus

see veel palju mõju ei avaldanud, kuna vasturääkivuste õhustikus, kus reegleid eirati nende loomisega samas tempos, olid vaeste üheks suureks meelelahutuseks avalikud karistusaktsioonid. Jah, ketserite või riigireeturite hukkamised ja varaste piitsutamised olid linnaväljakutel tavapärase nähtus, et hirmutada rahvast seaduskuulekusele ja järgima teatud usulisi tõekspidamisi. Vaatajatele pakkus see aga sotsiaalmeedia- ja sarjade-eelsel ajal muuhulgas meelelahutust, mis igapäevased raskused unustama pani. Sest alati läheb kellelgi sinust veel halvemini.

Progerokist¹

Progressiivne rokk (inglise k *progressive rock*), kõnekeeles ka progerokk ehk proge, on rokkmuusika suund, mis tekkis 1960. aastate teises pooles ja arenes välja 1970. aastate alguses.

Esimese asjana mõtlen progressiivroki puhul tema läbikomponeeritusele. Tavaliselt on rokklauludel küllalt lihtsad ülesehituslikud skeemid, progerokk aga lõhub neid julgelt ja on reeglina täis ootamatuid arenguid, pikki improviseeritud soolosisid, kiireid sõoste ja mõtlikke vahemänge. Muusika ülesehitus sarnaneb klassikalisele kontsertmuusikale just oma tiheda läbikomponeerituse poolest. Kitarride ja klahvpillidega luuakse keerukaid meloodiaid, mitmekülgeid harmooniajärgnevusi, löökpillid ja basskitarr hoiavad kuulajat motoorses haardes, kusjuures bassiliin on sageli meloodiline ning polüfooniliselt jälgitava ülesehitusega. Lood on tihti (üli)pidad, hoolikalt läbimõeldud mitmeosalised jutustused. Iseloomulik on erinevate muusikastiilide ja -žanrite kasutamine, samuti folkmuusika mõjud ning klassikalise muusika tsiteerimine. Kõlamaailma laiendatakse sageli orkestri- ja rahvapillidega, samuti elektroakustiliste ja elektrooniliste instrumentidega. Dünaamika on sageli ühe loo kestel varieeruv, vaiksetest kuni ülivaljude osadeni. Rütmika on tihti üsna komplitseeritud, kasutatakse liitaktimõõte ja polürütmiaid. Lood ja laulud moodustavad suurema jutustuselaadse terviku, mis kokku moodustab albumi. Laulusõnad on enamasti filosoofilised ja sügavamõttelised, täis metafoore ning sõnamänge. Palju on tehtud ka puhtinstrumentaalset muusikat ja ilma sõnadeta-lauludeta albumeid.

Sedalaadi muusika kutsub süvenema, nii et seda võib julgesti ka omamoodi süvamuusikaks nimetada.

---

¹ Teksti autor on helilooja Ardo Ran Varres.

Sõnastik

satiir – pilge või pilkav kirjandusteos

polüfooniline – samaaegselt kõlab mitu meloodiat

harmoonia – kooskõla

improviseeritud – ilma etteantud noodita loodud muusika

soolo – ühe pilli esiletõstmine loo sees

vahemäng – kahe loo või teema vahel asuv üleminekuosa

meloodia – see osa muusikapalas mida saab järgi ümiseda või vilistada

dünaamika – vaiksemate ja valjemate muusikaosade vaheldumine

rütmika – see kui jalg tatsub muusika rütmis kaasa viitab loo rütmikale ehk rõhuliste ja rõhuta osadele, nagu südametuksetele

liittaktimõõt – rõhk ei ole loogiliselt etteaimatavas kohas

polürütmia – samaaegselt kõlavad erineva rõhulise osaga muusika/rütmi jaotused

filosoofia – tähendab kreeka keeles „tarkuse armastust“

metafoor – peidetud võrdlus, võib tähistada ka üleüldiselt kujundlikku kõnet

süvamuusika – selle all mõeldakse tavaliselt klassikalist muusikat

ketser – väärusuline, kiriku õpetusest kõrvalekaldunu

indulgents – patukustutuskiri

reformatsioon – 16. sajandi algusest pärinev usuliikumine, mis eraldus katoliku kirikust ja nõudis usukombestiku reformimist

teisik – keegi, kes on isikuga väga sarnane, see oli 19. sajandi kirjanduses laialt levinud motiiv, mille abil püüti avada inimhinge kahetist loomust: kurjata ei tunneks head

Tööleht 1: Õpilasi ettevalmistavad küsimused

1. Milline oli sinu ettekujutus progressiivsest rokkmuusikalist ja kuidas etendusel nähtu sellele vastas?
2. Millisest ajaperioodist „Prints ja kerjus“ räägib ja mida Sa sellest ajastust ajalootunnist mäletad?
3. Milline oli peamine sõnum, mille Sa lavastusest endaga kaasa võtsid? Miks?
4. Mis vahe on sõna- ja muusikalavastusel ning mis on Sinu jaoks mõlema žanri plussid ja miinused?
5. Mida ei saa laval väljendada sõna, vaid liikumisega?
6. Kuidas kõnetasid Sind tegelaste kostüümid? Oli neil lavastuses mingi eriline tähendus?
7. Kuidas reageeriksid, kui Sinu koha (perekonnas, klassis, sõprade hulgas) võtaks üle teisek?

Tööleht 2: Unistus paremast tulevikust

1. Kirjuta paberile, millised laulud, tantsud ja kostüümid jäid sulle lavastusest meelde? Püüa lühidalt põhjendada, miks?
2. Lavastuse lauludest, liikumisest ja kostüümidest inspireerituna, tee koos kahe klassikaaslasega lühike, 1–2 minutiline videoklipp teemal: „Unistus paremast tulevikust“. Klipp võib rääkida majanduse turgutamisest, vaimse tervise probleemide lahendamisest, keskkonna hoidmisest või millestki neljandast – teie jaoks veel olulisemast. Klipi valmides tehke klassis ühine vaatamine, kus jääks aega ka vastukajaks ja küsimustekst / aruteluks.
3. Videoklipis kasutage järgmisi elemente:
  - Pealkirjastage oma klipp.
  - Lisage algus- ja lõputiitrid.
  - Lisage videole hääle või teksti abil 3–5 mõtet, mida peaks tuleviku ühiskonnas parandama.
  - Kasutage oma loo jutustamise elemendina kindlasti liikumist ja muusikat.
  - Olge loominguline, ei ole ühte ja ainuõiget viisi, kuidas lugu jutustada.
  - Ärge unustage huumorit!
  - Viidake lõputiitrites kasutatud materjali(de)le.

Tööleht 3: Hirmud ja pettused meie ümber

1. Kirjuta vasakpoolsesse lahtrisse lavastuses nähtud kahe või kolme pea- ja kõrvaltegelase hirmudest. Mida nad kõige enam kartsid?
2. Kirjuta parempoolsesse lahtrisse paar näidet, kuidas keegi on kellegi teisena esinedes sind, sinu sõpru / tuttavaid, kooli või üldsust tahtnud petta? Näiteks petukõnede, -kirjade („Teile on kiri politseist“), avalikkuse eksitamise („olen puhas kui prillikivi“) või muu sellise näol.

Tegelaste hirmud	Pettused

3. Arutle klassis, milliseid tegelastüüpe te lavastuses kohtasite ja mida nad püüdsid teha, et enda hirmudest üle olla? Kas nad leppisid enda positsiooniga? Miks?
4. Arutle klassis, mis paneb inimesi teisi petma ja kuidas saaks seda ära hoida? Mida sina või kool või riik saaks teha, et selliseid pettureid oleks vähem?

Tööleht 4: Kuidas on ajaloos inimese maailmataju muutunud?

Lavastuse tegevus toimub Henry VIII (1509–1547) aegsel Inglismaal. Näidendi keskmes on tema poeg, Edward VI (1537–1553). Kuid „Prints ja kerjus“ ei räägi ainult nendest ajaloolistest isikutest, vaid see on satiiriline mõistulugu 16. sajandi inimeste elust.

Järgnevalt on kirjas mõned 16. sajandi inimeste enim mõjutanud sündmused. Püüa leida õpetaja juhendamisel nende kohta internetist ja õpikust infot juurde. Valige üheskoos klassis arutamiseks 2–4 teemat, mis teid enim huvitavad.

- **1450.** Johannes Gutenberg arendab välja trükikunsti. Esimene trükitud raamat on Gutenbergi Piibel, mis ilmub aastal 1453.
- **1492.** Christoph Kolumbus avastab Ameerika.
- **1510.** Leonardo da Vinci leiutab vesiratta ja Peter Henlein taskukella.
- **1516.** ilmub Rotterdami Erasmuse Uue Testamendi tekstikriiline väljaanne. Samuti Thomas More'i „Utopia“.
- **1517.** Martin Luther protesteerib indulgentsikirjade vastu ja algatab seeläbi reformatsiooniliikumise.
- **1519** alustab Portugali maadeavastaja Fernão de Magalhães ümbermaailmareisi ja jõuab 1521 Ida-Indiasse (Filipiinidele), kus ta tapetakse. Ainult üks laev viib reisi lõpuni ja jõuab tagasi Hispaaniasse.
- **1533.** Paavst Clemens VIII heidab Henry VIII kirikust välja. 1534 saab Henryst reformitud anglikaani kiriku pea.
- **1543.** Ilmub Mikołaj Koperniku tähtsaim kirjutis „Taevasfääride pöörlemisest“, mille järgi pöörleb maakera ümber oma telje ja tiirleb ümber päikese.
- **1582.** Kasutusele võetakse gregooriuse kalender.
- **1594–1596.** William Shakespeare kirjutab Londoni teatri jaoks esimesed näidendid.
- **1600.** põletatakse elusalt Itaalia filosoof, kosmoloog ja preester Giordano Bruno, kelle vaateid (nt maailma tiirlemisest ümber päikese) peeti ketserlikuks.

Püüdke arutelus vastata üheskoos küsimustele:

1. Mis nende sündmuste ajal tollase inimese maailmapildis muutus või ei tahtnud muutuda?
2. Kuidas tollal võidi seda sündmust tõlgendada? Kas seda tajuti revolutsioonilise või hoopis kurjana / traditsioone lõhkuvana?
3. Millised mõjud on sellel sündmusel tänapäevale?
4. Mida sarnast (maailmataju muutvat sündmust) oskad välja tuua meie kaasajast?
5. Kuidas tänapäeval seesugustesse muutustesse suhtutakse?
6. Millal on muutused vajalikud? Kes neid peaksid läbi viima?

Tööleht 5: Inimloomusest kirjanduses

„Prints ja kerjus“ on lugu teisikutest: kahest äravahetamiseni sarnasest poisist. Sama temaatikat leidub veel järgnevatel raamatutes:

- Edgar Allan Poe novell „William Wilson“ (1839, e k 1989, kogumikus „Novelle“),
- Fjodor Dostojevski „Teisik“ (1866, e k 1982),
- Robert Louis Stevenson „Kummaline lugu Dr. Jekyllist ja Mr. Hyde’ist“ (1886, e k 1981),
- Oscar Wilde „Dorian Gray portree“ (1890, e k 1929),
- Henry Jamesi novell „Veider nurgake“ (1908, e k 2006, kogumikus „Üleloomulikud lood“).

Loe „Printsi ja kerjuse“ lavastuse kõrvale antud nimekirjast üks romaan või kaks novelli. Tee märkmeid. Kirjuta lühike (1–2 lk) esseistlik ja võrdlev analüüs teemal: inimloomus. Too enda kirjandis näiteid lavastusest ja loetud raamatust.

Enne kirjutama asumist tuleta meelde kirjandusõpetuse tunnis õpitud kirjandi ülesehitust: peaküsimuse, teema arenduse ja kokkuvõtte (üldistuse) osas. Pärast kirjutamise lõpetamist ära unusta enda kirjandit pealkirjastada.